Idegen környezet

Külföldiek japán börtönökben

A nagyobb mozgásszabadság megnöveli azon bűncselekmények esélyét, melyeket külföldiek követnek el. Közülük nem kevesen olyan társadalmakban válnak elítéltté, ahol kulturálisan idegenek, börtönlakóként pedig szociálisan kiközösítettek. Annak ellenére, hogy a külföldiek – egy-egy kivételtől eltekintve – a foglyok kis hányadát teszik ki valamennyi országban, nagyobb odafigyelést igényelnek, mint amennyire a kriminológiai irodalom foglalkozik velük.

Kedvező alkalom nyílt a kérdés megvizsgálására Japánban. A börtönélet mintái visszatükrözik a japán értékeket és normákat; és ez – összekötve a börtönbüntetés egyetemes szempontjaival – próbára teszi mindkét fél alkalmazkodási képességét. A helyzet speciális jellemzője az amerikai katonai személyzet jelenléte Japánban, amely felvetette a kormányok közötti tárgyalások szükségességét is. *Elmer H. Johnson* közvetlenül figyelhetett meg japán börtönöket, azokban vizsgálatokat végezhetett szponzori segítséggel és a Takeuchi Foundation of Hitachi Ltd. engedélyével.*

E. H. Johnson megállapította, hogy a külföldi foglyok száma ugyan csekély, de mint kulturálisan idegeneknek, egyedülálló problémáik vannak a börtönélet körülményeihez való alkalmazkodásban.

Japán szerencsés választás volt az alkalmazkodás tanulmányozásának szempontjából. Bár Európa és az Egyesült Államok törvénykezési és büntetés-végrehajtási rendszere erőteljesen befolyásolja a büntetés-végrehajtási intézeteket, olyan eltérő történelmi és társadalmi-kulturális rendszert tükröznek, amelyek hatással vannak mind a külföldi foglyokra, mind az intézetekre. Japánban a tisztviselők megkísérlik figyelembe venni a külföldi foglyok kulturális hagyományait a speciális büntetés-végrehajtási intézetekben, beleértve a férfiak, a nők és az amerikai katonai személyek különválasztását.

A külföldi börtönlakóknak nemcsak egy, a szülőhazájuktól eltérő kulturális és társadalmi formához kell illeszkedniük, hanem egy külföldi börtönélet mintájához is. Még azon keveseknek is, akik megtapasztalták a bebörtönzést a saját hazájukban, alkalmazkodniuk kell a börtönélet eltérő mintáihoz.

A külföldiek szembekerülnek a japán szociális-kulturális rendszerrel, amely próbára teszi beilleszkedési képességüket. *Reischauer* (1988) kijelentése szerint:

* Elmer H. Johnson: Külföldiek japán börtönökben: alkalmazkodás és elhelyezés. Journal of Criminal Justice Vol. 19. pp 281-291 (1991)

„A japán társadalom túl összetett és túl gyorsan változik ahhoz, hogy megfeleljen bármely merev, tiszta modellnek." Dale kritizálta a „japánokról" szóló irodalmat, mivel az eltúlozza kulturális és társadalmi homogenitásukat és feltételezi, hogy radikálisan különböznek más ismert népektől.

„Egyetlen japán sem tud beszélni a motivációról vagy a jó hírnévről, avagy azon dilemmákról, amelyekkel szembekerülnek férfiak és nők a saját országukban anélkül, hogy ne beszélnének a »giri«-ről", jelentette ki Benedict. A kifejezés a kötelezettségekre vonatkozik, hogy viszonozzák a lojalitást és a szolgálatokat, amelyeket másoktól kaptak, illetve a makulátlan jó hírnév megtartására. Visszatükrözi azt a japán tendenciát, hogy elsőbbséget adjon a kötelességnek és a csoportnak az egyénnel szemben. *„A japánok nagy többsége ragaszkodik az elfogadott normákhoz, de még e kemény szokás kérgén belül sem hasonlóak az emberi természethangyákhoz"*, állította Reischauer. *„Komolyan művelik saját egyéniségüket, ám olyan módon, amely társadalmilag elfogadható." Nakane* szerint szerint a japánok társadalmi kötődései inkább vertikálisak, mint a nyugati társadalmakban megtalálható horizontális dimenziók. Csoportösszefüggésekben a személyi összetartozás az emberek legfelsőbb társadalmi rangja (szülő, főnök, feljebbvaló stb.).

A vertikális dimenzió kötődést hoz létre a csoporttagok között és a vezetőt az alárendeltek atyaként becsülik, tisztelik. *„Egy fiatal vigyáz arra, hogy elkerüljön bármilyen nyílt összetűzést a feljebbvalójával"*, magyarázta Nakane. *„A konfrontáció elkerülése abban a félelemben gyökerezik, hogy az megbonthatja a csoport összhangját és rendjét, amely károsíthat egy felsőbbségi érzést, és rendkívüli körülmények között tartalmazhatja annak kockázatát, hogy a csoport kiveti magából, mint nem kívánatos tagot."* A japán ipari szervezetek struktúrája szemlélteti a társadalmi kötelékek vertikális dimenzióját. A szigorú munkaerőkölcs párosul a vállalat iránti lojalitással és azzal az óhajjal, hogy mint a „vállalat polgára", hozzájáruljon annak sikereihez. *Lincoln* és *Kalleberg* leírták azon szabályok és eljárások összességét, amelyek megvédik az alkalmazotti jogokat, mint a vállalati közösség tagjainak jogait, de kötelezettségeket is tartalmaznak. A termelőcsoportok vezetői irányítással osztják meg a teljes munkaerejüket és inkább a vertikális függőségi kapcsolatokat bátorítják, mint a horizontális dimenziót.

Az *„amae"* fogalmát (amely a függőséget és az egymás iránti jóindulatot feltételezi) *Doi* használta arra (1986), hogy megmagyarázza a csoporttagság jelentőségét. Ez elsősorban a gyermeknek az anya szeretetétől való fizikai és pszichikai függőségére vonatkozik. Az anyai szeretet megszerzésének érdekében a gyermeknek el kell fogadnia az anyai tekintélyt. Doi úgy véli, hogy a függőségi-engedelmességi kapcsolat formálja a japán ember személyiségét és az fennmarad tipikus felnőtti összefüggésben. A csoport jóváhagyása döntő a tagoknak; a helytelenítés megsemmisítő lenne a csoport örömérzési óhajától való függőség miatt.

Wagatsuma és *Rosett* megmagyarázták, hogy a japán bocsánatkérés hangsúlyozza az egyénnek azt az óhaját, hogy fenntartsa, illetve helyreállítsa a pozitív kapcsolatot a másik személlyel, akit cselekedetével – esetleg – megsértett. Másodsorban a bocsánatkérés a bocsánatkérő személyt a megbocsátó lekötelezettjévé teszi.

Harmadsorban megmarad egy kulturális bizalom a deviáns személy felfogóképességében az önkorrekcióra és a jövőbeni harmonikus kapcsolatokra való törekvésükben.

Beilleszkedés

A huszadik század elején *Simmel* rámutatott, hogy a külföldiek mobilitása fizikailag közel hozza, de egy közösségen belül ugyanakkor társadalmilag el is távolítja őket. Amennyiben ez törvényes gazdasági, társadalmi vagy politikai funkciókat szolgál, akkor a külföldiek elismert helyet szerezhetnek a közösség szociális struktúrájában. Még ez a fejlemény sem akadályozza meg Simmelt abban, hogy megjegyezze a külföldiekről: térbeli mozgásuk mentesíti őket a személyiség társadalmi-helyzeti folyamataitól, amelyet a közösség maradi tagjaitól tapasztalnak. Kiválnak az objektivitás miatt, amelyet születésüktől fogva nagyra-becsült értéknek tekintenek. Ez az objektivitás hozzájárulhat azokhoz a különleges funkciókhoz, amelyek elhelyezik őket a közösség társadalmi struktúrájában. Viszont a bebörtönzött külföldi számkivetett, s mint büntetőjogilag elítélt, az összes fogoly által kiközösített. A bebörtönzés fokozott hatása incidenst sejtet. Egyszer egy késő éjszakai órában egy szabadon engedett börtönlakó telefonhívása ébresztette fel az U. S. Bureau of Prisons (kb. Amerikai Börtönigazgatóság) igazgatójának feleségét. Az asszony tájékoztatta a hívót, hogy az igazgató alszik, mire az ex-fogoly azt mondta: „Lámpával világíts a képébe. Ezt teszik az őrök, hogy meggyőződjenek arról: nem bábu van-e az ágyban". *James V. Bennett* önéletrajzi írásában felidézi: *„Minden lehetséges börtöncellában aludtam, hogy megsejtsem, milyen az élet az egyik büntetőintézetünkben... De sosem tudtam teljesen felfogni a börtönbeli tapasztalatokat... Szabad voltam... (és) sosem tudtam igazán felmérni az emberek haragját a parancsolgatás apró részleteiben".*

A külföldiek számára a bebörtönzés hatását súlyosbítja az, hogy a más kultúra hatóságai figyelembe veszik-e egyéniségüket, diétájukat, vallásukat és életmódjukat, valamint kormányuk képviselői nyújtanak-e olyan szolgáltatásokat, amelyeket a hagyományosan utazók elvárnak, amikor megtörténik a baj. A külföldi börtönlakók ki vannak téve annak a gyakorlatnak, amelyet azok a foglyok folytatnak, akik az ország szülöttei. A külföldiek szubkulturális kisebbséget képeznek. Gyorsan el kell sajátítaniuk két szerep-készletet, amelyek meghatározzák az elvárt „alkalmazkodást": az őrzőkét és az őrizettekét, akik között a legbensőségesebb barátság alakulhat ki. A vizsgálatról szóló leírás szerint a japán börtönrendszerben magas szintű belső rend uralkodik; olyan szigorú fegyelem van a börtönlakók között, hogy a szökési kísérletek igen ritkák és a tettlegesség szokatlan. A börtönlakók háromnegyede a börtönben folyó ipari termelésben heti negyvennégy órát dolgozik. A felnőtt férfiak börtönében a rendszeres étkezés, menetelés és a börtönmunkahelyen történő alkalmazás ritualitása figyelemre méltó rendszerességgel segíti a rendet. *„Semmi kétség, hogy a munkaprogramok nagyszerűsége hozzájárul a fegyelem fenntartásához és az intézeten belüli rendhez"*, jegyezte meg *Shikita*, a börtön volt vezérigazgatója.

További fontos tényező a japán börtönhivatalnokok kötelességtudata. A szisztematikus munkaerőfelvétel és az országos

személyi kiképzési program ütőképes hivatalnokokat eredményez, akiktől – sok egyesült államokbeli börtön helyzetével ellentétben, amelyekben tiltják az „összebratyizást" a börtönlakókkal – elvárják, hogy olvasszák egybe a morális nevelő és a nem hivatásos tanácsadó szerepeit a biztonsági megfigyelő elsődleges szerepével.

Shikita ezt a következőképpen magyarázza: Az igazságügyi minisztérium – irányelvek útján – megköveteli az őröktől, hogy alaposan ismerjék meg a hozzájuk beosztott összes fogoly körülményeit... Egy őrtől elvárják, hogy ismerje a börtönlakó lelkiállapotát és olyan helyzetben legyen, hogy azonnal észleljen bármely nyugtalanságra utaló tünetet, aggodalmat, illetve szokatlan viselkedést. Elvárják tőle, hogy tanácsot adjon a börtönlakónak, ha ez szükséges. Bár néhány fogoly tekintélyénél fogva megpróbálja visszautasítani az őrét, többségük úgy tekint rájuk, mint egy idősebb testvérre vagy az apjára, és kész elfogadni útmutatásukat és tanácsukat, legalábbis érzelmi szinten.

Mivel bármely börtönben rendkívül fontos a hivatalnokok és a börtönlakók közötti jó kapcsolat, a külföldi börtönlakók a japán börtönökben különösen hátrányban vannak kulturális felkészületlenségük, illetve tudatlanságuk miatt. Idegenként a japán értékekben és normákban társadalmon kívüliek, és kevéssé készítették fel őket arra, hogy nem hivatalos és hatékony kapcsolatot alakítsanak ki a hivatalnokokkal. A kölcsönös „giri" kötelezettsége, a társadalmi kötelékek vertikális dimenziója, a hivatalnok és a börtönlakó közötti atyai kapcsolatok, a csoportösszhang fenntartásának hangsúlyozása a szembenállás elkerülésével, és a szigorú munkaerkölcs és az alkalmazói szervezethez való lojalitás kombinálása – ezek a fent összegzett kulturális elemek – teszik színessé a kapcsolatokat a japán börtönökben. Az ismeretek hiánya képtelenné tesz azon magatartás megértésére, amelyet a japán börtönlakók tanúsítanak.

Mindazonáltal a börtönhivatalnokok azt állítják, hogy a külföldiekkel kevés a fegyelmi probléma, és hogy a legfőbb akadályt a nyelvi nehézségek jelentik. A külföldi nők hajlamosak speciális egészségügyi panaszokra, és néhány professzionista foglalkozású külföldi kezdetben vitatkozott amiatt, hogy a börtönmunka méltóságán aluli. De amikor már megtanulták feladatukat, akkor különösen igyekvőknek bizonyultak. A Yokosuka Börtön személyzete azt állította, az ott fogva tartott amerikai katonai személyzet tagadta, hogy bűncselekményt követett volna el, és magyarázatot követelt a börtönhivatalnokoktól. Lényeges az amerikai peralku és az ismeretek hiánya a japán bocsánatkérés megértésében. Továbbá a magatartási szabályok nem ismerete és a kulturális különbözőségek még nyomatékosabbá teszik az egyszerű nyelvi akadályokkal jellemzett nehézségeket.

Elhelyezésük

A japán büntetés-végrehajtási rendszer előnye, hogy a felnőttek börtöneit és a fiatalkorúak gyakorló iskoláit, s valamennyi büntetőintézetet az országos igazgatóság működteti (Büntetés-végrehajtási Igazgatóság). Az Igazságügyi Minisztérium Rehabilitációs Intézete végzi az összes feltételes szabadlábra helyezést, a próbára bocsátást és az utógondozási szolgálatokat. A külföldiek tárgyalást megelőző bűnügyi őrizeti és előzetes letartóztatási fogva tartását nyolc büntetés-végrehajtási régióban vizsgálta meg egy delegáció. Az elítélt külföldiek összevonhatók bizonyos börtönök-

be, hogy speciális igényeiket kielégíthessék. A férfi polgári foglyok a *Fuchu Börtönbe* kerülnek, amely Tokió külvárosában található. Az amerikai katonai személyzet és hozzátartozóik (mindannyian férfiak), akik a japán törvények megsértése miatt kerültek börtönbe, a *Yokosuka Börtönben* vannak összevonva, amely a Tokiói Öbölben van, ahol *Matthew C. Perry* sorhajókapitány 1853-ban partra szállt, hogy megkezdje Japán megnyitását a nyugati befolyás előtt. A külföldi nők a *Tochigi Női Börtönbe* kerülnek, amely Tokió északi részén található. A japán börtönökben az osztályba sorolási rendszer 1872-ig visszamenőleg követhető, de korabeli módszereket vezettek be a *„Foglyok osztályba sorolási kézikönyvé"*-be 1948-ban, amelyet 1972-ben lényegesen átdolgoztak, s kibővítették a felvételkori pszichológiai vizsgálattal. Az osztályba sorolási kategóriák közül itt kettő lényeges: az F osztály a külföldieké, a W osztály pedig a nőké.

Az eredetileg 1935-ben épült Fuchu Börtönt teljesen rekonstruálták. Az elavult börtöncellákat és ódivatú műhelyeket jól megvilágított, tágas építményekkel váltották fel. A tokiói Fuchu Börtönnek, amely Japánban a legnagyobb befogadóképességű, a következő előnyei vannak a külföldi foglyok számára: a követségek elérése és kapcsolat egy sor speciális szolgáltatással. Az F osztályú bentlakókat külön helyezik el, de beosztják őket a műhelybe cipő, fémdoboz, nehéz vasrács, elektronikus szerkezetek és egyéb alkatrészek, nyomtatványok és játékállatok gyártására.

A Yokosuka Börtön – története elején, 1883-ban – japán tengerészeti börtön volt. A helyet eladták, hogy egy nyilvános iskola építését engedélyezzék, és új konstrukcióval váltották fel egy új helyszínen, a Tokiói Öböl szélén. A korszerű, fallal körülvett börtönnek kis műhelyei, modern cellái vannak, és van egy nagy atlétikai pályája is. Az amerikaiak két gőzfűtéses cellasorán nyugati típusú vécék vannak, és a szokásos japán fürdőmedencék helyett zuhanyozók. A távoli északi börtönök kivételével a japán börtönökben nincs központi fűtés. A cellák olyanok, mint a nyugati stílusban bebútorozott szobák; egyetlen kivétel az acélajtó. Ez egy „A" osztályú börtön, amely azt jelenti, hogy olyan foglyok kerülnek oda, akikről úgy tartják, hogy könnyen kezelhetők.

Mivel viszonylag kevés külföldi van itt, a Yokosuka fogad „A" osztályú japánokat is, és a yokohamai ügyészség részére előzetes letartóztatási központként szolgál. A katonai foglyok a mosodában vagy a nyomdában dolgoznak; mások konyhai vagy takarítási feladatokat látnak el vagy iskolai képzésben vesznek részt. Az amerikaiak szívesebben kosárlabdáznak és súlyemelnek, mint a japánok. A börtöntisztviselők úgy gondolják, hogy a külföldi foglyok azért kedvelik a súlyemelést, mert a katonák gyakorlottak és megszokták az intenzív fizikai erőkifejtést. Egy tornaterem előadóteremként, illetve moziként is szolgál.

A Yokosuka a Japán és az Egyesült Államok közötti hivatalos egyezmény keretében működik. Az amerikai hatóságok 1955 decemberében adták meg a jogot a japánoknak, hogy saját törvényeiket alkalmazzák az Egyesült Államok polgáraira. A japán hatóságok ítélkeznek az Egyesült Államok fegyveres erőinek tagjai és polgári alkalmazottai, valamint hozzátartozóik felett a Japán területén elkövetett és a japán törvények szerint büntethető cselekmények tekintetében.•

Az utóbbi csoport vonatkozásában a japán igazságszolgáltatás keretében történő bűnüldözéstől elvárják, hogy biztosítsa: az azonnali és gyors tárgyalást, a vádak közlését a tárgyalást megelőzően, a megvádolt személynek azt a jogát, hogy szembesüljön a tanúkkal, felmentő tanú jelenlétét a vádlott mellett (amennyiben szükséges, megjelenésre kényszerítve), védő választását a törvényes képviseletre, kompetens tolmácsolási szolgálatot, kapcsolatot az Egyesült Államok kormányának képviselőjével, és a képviselő jelenlétét a tárgyaláson. Az Egyesült Államok fegyveres erői börtönének összekötőcsoportja képviseli az amerikai haderőt a japán hatóságokkal való kapcsolatokban azok ügyében, akik vagy előzetes letartóztatásban, vagy börtönben vannak.

A Tochigi Női Börtön fallal körülvett modern tervezésű intézet, amely 1979-ben nyílt meg. A külföldi nőket bentlakási osztályba sorolásuk szerint osztják el a cellasorokban. A női börtön mindenféle bentlakót fogad azon közigazgatási területekről, amelyek a foglyokat ide küldik. A különféle kategóriák elkülönítése a börtöncellák kijelölésével történik. Az egyszemélyes és a gyűjtőcellák normál helyiségek, azzal a kivétellel, hogy vasajtajuk van.

A külföldiek a japánokkal együtt dolgoznak a férfiruhagyártásban, iskolai sapkákat, autóalkatrészeket készítenek, valamint nyomdában dolgoznak. A műhely és a hozzá tartozó hálórészek félig nyitottak – a falon kívül csak drótkerítéssel körülzártak. Külföldiek jelentős arányban dolgoznak abban a műhelyben, amely a magasabb intelligenciájú bentlakók számára van kijelölve nyomtatott anyagok számítógépes feldolgozására.

Külföldi egyedülállók

Akárcsak Japán egészére, a börtönrendszerre is hatással volt a Nyugat. A Miyagi Börtönt, amely 1879-ben épült, angol építész tervezte. Az idő tájt a japán börtönök az írországi eredetű fokozatos rendszert követték, a pennsylvániai radiális szárnyú börtönt és a német szabályokat és előírásokat *(Yanagimoto,* 1970). A II. világháború után az amerikai büntetőgyakorlat egyesült a japánnal a fiatalkorúakra vonatkozó törvény, a „tudományos kezelés" révén (különösen a fiatalkorúak nevelőintézetében), a próbára bocsátásban és a becsületszóra történő szabadlábra helyezésben. Ám az általános hasonlóságok ellenére, akár a külföldi ötletek bevezetése, akár a büntetőjog alapvető szempontjainak egyetemessége tekintetében, Japánban a foglyok kezelésének megkülönböztető jegyei vannak. Mint Suzuki (1970-ben) kommentálja: *„Japán történelme azt eredményezi, hogy habár sok a példa arra, amikor hűen próbálják lemásolni egy külföldi intézmény eredményeit a rendszer fejlesztésében, nem tér el formailag, de lényegében teljesen eltérő az eredetitől."*

A büntetés-végrehajtási intézet szabályzata megköveteli, hogy a külföldiek ugyanolyan juttatásban részesüljenek, mint a japán bentlakók és azonos legyen a kezelési normájuk. Viszont az „F" osztályba történő kijelölés azon a további feltételezésen alapul, amely elismeri bizonyos külföldiek egyéniségének jellemzőit. Néhányuknak kényelmetlenséget okoznak a japán hálóhelyi berendezések, a diéta és a mindennapi japán szokások. A japán nyelv

• Ez a két ország közötti egyezmény 17. cikkelyéből ered.

ismeretének hiánya számos nehézséget eredményez. Ezért a külföldit az „F" osztályba sorolják, amelyben a hatóságok speciális ellátást biztosítanak.

Amint hazájukban szokásos, a japán bentlakók földre terített gyékényfonaton alszanak takaróval. Az „F" osztályú személyeknek ágyat és paplant adnak és széket tesznek a cellájukba. Nyugati típusú vécé és zuhanyozó áll a rendelkezésükre. Nyugati ételeket kapnak olyan nyersanyagokból, amelyek rendszerint drágábbak. Az ételek tápértékének meg kell felelnie az egészségügyi normáknak. Az étlap három napra előre elkészül, megtekinthető a börtönkonyhákban, és az ételt megízleli a parancsnok. Minden egyes börtönnek vannak kápolnái a *shinto*, a *buddhista* és a *keresztény* hitűek számára. Önkéntesek vállalnak vallási tanácsadást és szolgálatokat. A Yokosukába hétköznaponként jönnek katonai lelkészek egy kápolnának berendezett szobába. Vasárnaponként a lelkészek a saját gyülekezeteikben szolgálnak. A Fuchuban huszonkilenc önkéntes, köztük három külföldi végez tanácsadást, biztosítják a szórakozást és a speciális ételeket, hogy megemlékezzenek még az ünnepnapokról is. Yokosukában az Amerikai Vöröskereszt Yokosuka Részlegének igazgatója és három amerikai látja el tanácsokkal a katonai foglyokat a személyi problémákra vonatkozóan. A yokotai légitámaszponton angol nyelvű könyvtár nyújt segítséget.

A börtöntörvény és a -szabályok megkövetelik mindennemű levelezés és olvasmány cenzúráját. A maximális biztonságú börtönökben a látogatás speciális termekben történik olyan asztaloknál, amelyek perforált műanyaggal elválasztják egymástól a látogatót és a bentlakót. Jelen van egy börtöntiszt is. A Tochigiben és a Yokosukában a látogatás normál teremben zajlik. A büntetés letöltésének végső szakaszában a nők számára a Tochigiben rendelkezésre áll a park. A szabályok és előírások ugyan korlátozzák a családtagok és az ügyvédek látogatásait, de a nagykövetségek munkatársai is beszélhetnek a külföldi bentlakókkal. A Yokosukában az amerikai hadsereg képviselői szintén folytathatnak megbeszéléseket.

Amikor tolmács szükséges, akkor az eljárási szabályok komplikáltak. Mivel a külföldi bentlakók gyakorta nem engedhetik meg maguknak, hogy ezen szolgáltatásért fizessenek, a börtönök önkéntesek segítségét kérik, beleértve a nagykövetségi személyzetet. A legtöbb nagykövetség segítőkész. Például az amerikai nagykövetség és a konzul közvetlen kapcsolatot tart fenn a büntetőintézetekben, illetve börtönökben lévő állampolgárokkal. Viszont néhány nagykövetség figyelmen kívül hagyja bebörtönzött honfitársait, mint a kitaszítottakat.

Természetesen a nyelvi akadályok gátolják a személyzettel való kapcsolatot, de még a Fuchuban lévő huszonhárom nemzet bentlakóinak egymással való kapcsolatát is. Vannak közöttük thaiföldiek, pakisztániak, indonézek és egyéb ázsiaiak; vannak olyanok, akik olvasnak angolul, de nem jól beszélnek. A Fuchu személyzetének három tagja beszéli az angolt, kínait és a spanyolt, de a börtönvezetés reméli, hogy sokan megtanulnak japánul. A külföldiek körében népszerűek a japán nyelvtanfolyamok. 1988-ban 177-ből nyolcvanan vettek részt egy nyelvtanfolyamon, s további nyolcvanan egy másik nyelvtanfolyamon. Amerikaiak is tanulnak japánul Yokosukában.

Népességi trendek

A külföldi bentlakók között lényegesen kevesebb a nő, mint a férfi. Kevés a külföldi bűnelkövető a kitoloncolás lehetősége miatt. Ilyenek például azon dél-amerikaiak, akik eladták mindenüket, hogy turistavízummal Japánba jöhessenek a szegénységből való kilábalás reményében. Vagy azon nők, akik prostitúcióval vagy áruházi tolvajlással megsértik a vízumfeltételeket. A japánok a kitoloncolást általában megfelelő büntető igazságszolgáltatási válasznak tartják.

A letartóztatás és a bebörtönzés között több eljárás van még, ami sok vádlottat megkülönböztet. *Araki* (1985) ebben a szelekcióban nyomon követte az ügyek komplikált folyamatát. A rendőrség és az ügyészség gyakran ejti el a vádat. *Sato* (1981-ben) megjegyezte, hogy az ügyészeknek jogában áll felfüggeszteni a bűnüldözést a karakter, az életkor, a bűnelkövető helyzete és a bűn elkövetésének közvetlen körülményei alapján. Mivel a csúcs közvetlenül a II. világháború után jelentkezik, a bebörtönzés alkalmazása jelentősen csökken. Az 1. sz. táblázat mutatja a bebörtönzési arányokat az Egyesült Államok és Japán össznépességére vonatkoztatva. Az Egyesült Államokbeli markáns növekedéssel szemben Japán csökkentette a bebörtönzés iránti bizalmát és csaknem kiváló állapotot ért el. A kiválasztás folyamata követi a funkciót.

1972-ben a japán börtönökben lévő külföldi civil férfiak száma 20 volt, 1980-ban 48. Ez a szám 1985-ben 103-ra emelkedett, 1988-ban pedig 177 volt, de ezek kevéssé vethetők össze a japánokéval, ahol a büntetés-végrehajtási intézetekben lévők száma meghaladja az 50 ezret, de nagy mértékben meghaladta a Yokosukában lévő amerikai katonai foglyokét (1988-ban 21-en voltak) és a Tochigi Női Börtönben lévő külföldi nők számát is (ami 1988-ban csak 13 volt). A külföldi női foglyok száma mérsékelten és rendszertelenül nőtt: 1981-ben, 1982-ben és 1983-ban heten voltak, 1984-ben és 1985-ben kilencen, 1986-ban húszan, 1987-ben tizenketten és 1988-ban tizenhárman. Amint a 2. számú táblázat mutatja, a Yokosukában az amerikai hadseregből jelenlévőket illetően néhány egyén az 1972–1975-ös tetőpont óta, amikor is átlagosan százan voltak három japán börtönben, éles és konzisztens a csökkenés a foglyok számában.

Toichi Ohtsuka, a Yokosuka Börtön igazgatója szerint ennek a csökkenésnek három oka van. Az első, hogy amikor befejeződött a katonai sorozás az Egyesült Államokban, azután csak önkéntesek szolgáltak Japánban. A második az, hogy a II. világháború és ezen vizsgálat közötti időszakban nem voltak nagyobb katonai összecsapások. A harmadik ok pedig az, hogy az amerikai fegyveres erők a kiképzés és a nem hivatalos programok során egyre hatékonyabbakká válnak a katonai személyzet meggyőzésében, hogy kerüljék el a kábítószerrel való visszaélést, és hogy legyenek tekintettel a japán szokásokra és emberekre. Például a yokosukai tengerészeti haditámaszponton az alkoholos vagy kábítószeres befolyás alatt állóknak nem engedik meg, hogy kimenjenek a főkapun.

1988-ban a Yokohamai Börtönben lévő katonák különböztek a japánoktól azon bűncselekményekben, amely miatt bebörtönözték őket, az ítéletük időtartamában, korukban és iskolai végzettségükben. Az amerikaiakat nagyobb valószínűséggel börtönözték be személyek elleni bűncselekményekért; a huszonegy amerikai 71 százalékát ítélték el emberölés, erőszak vagy fegyveres rablás miatt,

szemben a japánok 14 százalékával. A kábítószer-ellenőrzési törvény megsértése miatt volt börtönben a japán foglyok 33 százaléka, szemben az egyetlen amerikaival. Mindkét csoport fennmaradó része tulajdon elleni bűncselekmények miatt volt elítélve. Ezek az elkövetett bűncselekmények közötti különbségek segítenek megmagyarázni az amerikaiak hosszabb átlagos büntetését (6 év és 2 hónap), szemben a japánokéval.

Az elkövetett bűncselekményekben meglévő differenciákon túl demográfiai különbségek is voltak az amerikai és japán bentlakók között, amelyek a katonai szolgálat velejárói. Az első különbség az amerikaiak viszonylagos fiatalsága. Az amerikaiak átlagéletkora 25,6 év volt, a japánoké 38,3 év. Az önkéntes katonai erő hajlandó hozzájárulni az eredményes kiképzéshez. A japánok magasabb műveltsége ellenére az amerikai bentlakók átlagosan több évet jártak iskolába: 12,6 évet, szemben a japánok 9,1 évével.

Ahhoz, hogy a külföldi börtönlakók között kevés a nők száma, hozzájárulhat a kitoloncolás lehetősége, valamint a kedvezményes bánásmód. Az amerikai nyilvántartás kimutatja, hogy a kedvezményes bánásmód végetér, ha a női foglyot arra méltatlannak találják. Ide tartozik a bűncselekmény súlyossága és a „nőietlen" viselkedés.

Az 1. sz. táblázat tanúsága szerint a II. világháborút követő évtizedekben mind az Egyesült Államokban, mind Japánban több nőt börtönöztek be. Mindkét országban elszaporodik a narkotikumokkal és a stimuláló kábítószerekkel (amphetaminokkal) kapcsolatos törvénysértés. Japánban a „női bűncselekmények" között a hagyományosabbak a lopás – és mint Sato (1981-ben) megjegyezte –, a gyermekölés, az öngyilkosságban való közreműködés vagy gyilkosság, a foglalkozás körében elkövetett halált okozó gondatlanság és a gondatlanságból okozott tűz. Az 1985–1987-es évektől a lopás volt a börtönbe

1. sz. táblázat

100 ezer főre eső bebörtönzési arány az 1945–1986 közötti években Japánban és az Egyesült Államokban

	Férfiak			Nők		
Év	USA (A)	Japán (B)	Index B/A	USA (A)	Japán (B)	Index B/A
1945	193	124	0,64	9,2	2,9	0,31
1950	211	202	0,96	7,6	4,3	0,57
1955	217	147	0,68	8,0	3,1	0,39
1960	230	127	0,55	8,4	2,7	0,32
1965	213	104	0,49	7,7	2,5	0,32
1970	191	79	0,41	5,4	1,6	0,30
1975	220	51	0,23	8,3	1,5	0,18
1980	274	71	0,19	17,4	3,0	0,17
1985	394	74	0,19	17,4	3,0	0,17
1986	423	74	0,17	20,0	3,1	0,15

Források: Büntetés-végrehajtási statisztika éves jelentése, 1. kötet, Tokyo: Igazságügyi Minisztérium, 1988, 2. sz. táblázat; Büntető igazságszolgáltatási statisztikai forráskönyv, 1987. Washington, D. C.: U. S. Igazságügyi Minisztérium, Igazságügyi Statisztikai Hivatal, 1988. 6. 17. sz. táblázat

2. sz. táblázat

A külföldi férfi fogvatartottak évenkénti átlagos száma börtönönként az év végén

Évek	Fuchui börtön (a)	Nakanoi börtön (a)	Yokosukai börtön (b)	Saseboi börtön (b)	Okinawai börtön (c)
1972–75	27,5	–	41,7	50,2	9,0
1976–79	52,7	0,2	56,5	7,8	2,7
1980–83	37,5	–	59,0	–	–
1984–87	122,0	–	25,0	–	–

Forrás: Japán Büntetés-végrehajtási igazgatóság

(a) Az összes bentlakó polgári; A Nakanoi Börtönt, amely Tokióban volt, lebontották.

(b) Az összes bentlakó amerikai katona vagy hozzátartozó. Mivel a régi Yokosukai Börtön „F" osztályú bentlakói számára fenntartott kapacitás csak 49 volt, ideiglenesen a Saseboi Börtönt használták, hogy fogadja az ún. SOFA (Status of Foreign Agreement, azaz külföldi egyezményi státusz alá eső) foglyokat, amíg megépítették a Yokosukai Börtönt 1978-ban, a jelenlegi helyén.

(c) Tartalmazza mind a katonai, mind a polgári foglyokat.

3. sz. táblázat

A külföldiek nemzetiségi aránya a fuchui börtönben

(1988. szeptember 30.)

Földrajzi hely	Külföldi bentlakók	
	Szám	Százalék
Kelet-Ázsia (a)	120	67,8
Délnyugat-Ázsia (b)	20	11,3
Délkelet-Ázsia (c)	15	8,5
Amerikaiak (d)	11	6,2
Európa (e)	6	3,4
Egyéb (f)	5	2,8
Összesen:	177	100,0

Forrás: A Fuchu Börtön statisztikája

(a) 34 tajvani, 34 hongkongi kínai, 16 Hongkongban élő egyesült királyságí, 35 fülöp-szigeteki, 1 makaói

(b) 12 pakisztáni, 4 iráni, 3 indiai, 1 nepáli

(c) 10 thaiföldi, 2 maláj, 1 laoszi, 1 vietnami, 1 szingapúri

(d) 7 USA-beli, 1 brazil, 1 kanadai

(e) 2 nyugatnémet, 2 francia, 1 egyesült királyságí, 1 osztrák

(f) 4 nigériai, 1 ausztrál

4. sz. táblázat

*A fuchui börtönben lévő külföldi férfiak százalékos megoszlása bűncselekményük szerint (1985–1987)**

Bűncselekmény-kategóriák	Férfi bentlakók	
	összes	A Fuchuban lévő külföldiek
Személy elleni	**19,3**	**15,7**
Emberölés	(2,5)	(1,8)
Testi sértés	(7,3)	(2,6)
Támadás, fenyegetés közlése	(0,5)	–
Rablás	(2,1)	(8,3)
Szexuális bűncselekmények	(2,0)	(2,6)
Foglalkozási gondatlanság	(4,9)	(0,4)
Tulajdon elleni	**43,0**	**58,6**
Lopás	(28,7)	(45,2)
Csalás	(7,4)	(11,3)
Zsarolás	(4,3)	–
Sikkasztás	(1,0)	(0,4)
Házfeltörés	(0,7)	(1,3)
Gyújtogatás	(0,9)	(0,4)
Különleges törvények	**37,7**	**25,7**
Stimuláló kábítószerek	(27,7)	(14,4)
Narkotikumok	(0,1)	(10,9)
Közúti forgalom veszélyeztetése	(7,3)	–
Erőszakos cselekmények	(2,2)	(0,4)
Prostitúció	(0,4)	–
Százalék összesen:	100,0	100,0

* Összehasonlításként közreadjuk a japán börtönökben élő összes japán férfi bentlakó számarányát

Forrás: Japán Büntetés-végrehajtási Igazgatóság

felvett negyven külföldi nő nagy részének bűncselekménye. Átlagos életkoruk (33,6 év) kisebb volt, mint a lopás miatt börtönbe küldött japán nőké (43,2 év; igazságügyi minisztérium, 1987-es börtönstatisztikai jelentés 17. táblázat).

Az ázsiaiaknál más a helyzet. Nő a fuchui börtön külföldi bentlakóinak száma. 1985-ben tizenhét ázsiai nemzetiség volt japán börtönben, 1988-ban huszonöt. A 3. sz. táblázat azt mutatja, hogy Kelet-Ázsia szülöttei domináltak 1988-ban. Abban az évben a Tochigi Női Börtön lakói a következő nemzetiségeket reprezentálták: hat bentlakó volt Kínából, négy Hongkongból, három a Fülöp-szigetekről, és egy-egy Thaiföldről és Németországból.

Az 1985–1987-es évek alatt a börtönbe felvett foglyok között a férfi civil külföldiek (lásd a 4. sz. táblázatot) a japán férfi börtönlakókkal összehasonlítva túlreprezentáltak voltak lopás, narkotikumos bűncselekmények és rablás vonatkozásában. Egy szerényebb hányaduk érintett volt még szexuális bűncselekményekben és házak feltörésében is. Fuchuban a japánok átlagéletkora 44,1 év, a külföldieké 33 év.

A fuchui adatok az iskolázottság tekintetében különböznek a külföldiek körében 1988-ban. Ők átlag 9,72 évet tanultak, a japánok 9,44-et de a külföldiek megoszlása bimodális volt. A külföldiek egyharmada – főként a kelet-ázsiai származásúak – kilencnél kevesebb iskolai évvel rendelkezett, ugyanez a japánoknál 6 százalékos volt.

Japán tapasztalata tehát azt mutatja, hogy előreláthatólag növekszik a külföldi bentlakók száma a növekvő nemzetközi mobilitás következményeként. A külföldi bentlakók trendjének természete az iparvidékre költözés dimenzióitól és minőségétől függ. Másfelől viszont az iparvidékre költözés az iparosított országok szerint különféle lesz, történelmüktől, geopolitikai elhelyezkedésüktől és a gazdaságtól függően. Hirtelen növekedés valószínűleg a külföldi női bentlakóknál várható. A legújabb nemzetközi politikai fejlemények azt jósolják, hogy a külföldi katonai személyzet büntetése ideiglenes.

Vókó György

Hivatkozások

Araki, N. (1985) A büntetőperek folyamata a japán büntető-törvénykezési rendszerben. Crime Delin 32: 601–27.

Benedict, R. (1972) Krizantém és kard: a japán kultúra mintái. New York: World Publishing

Bennett, J. V. (1970) Börtönt választottam. New York: Alfred A. Knopf.

Büntetés-végrehajtási Intézet (1985) Büntetés-végrehajtási intézetek Japánban. Tokió: Igazságügyi Minisztérium.

Dale, P. N. (1986) A japán egyediség mítosza. London: Croom Helm.

Doi, L. T. (1986) Amae: kulcsfogalom a japán személyiségi struktúra megértéséhez. A „Japán kultúra és magatartás"-ban: Válogatott olvasmányok, átdolgozott kiadás, szerk. T. S. Lebra és W. P. Lebra. Honolulu: University of Hawaii Press.

Kruttschnitt, C. (1980) A női bűnelkövetők társadalmi helyzete és megítélése. Law és Soc R. 15: 247–65.

Lincoln, J. R. és **Kalleberg, L.** (1985) Munkaszervezés és munkahelyi kötelesség.

Tanulmány az USA és Japán gyári alkalmazottairól. Am Social R 50: 738–60.

Igazságügyi Minisztérium (1988). A büntetés-végrehajtási statisztika 1987. évi jelentése. Tokió: Igazságügyi Minisztérium.

Nagel, I. és **Hagan, J.** (1983) Nemek és bűncselekmények: Bűncselekményminták és büntetőbírósági szankciók. A „Bűn és igazságszolgáltatás"-ban: Kutatás éves áttekintése, 4. kötet, szerk. M. Tonry és N. Morris. Chicago: University of Chicago Press.

Nakane, O. (1973) A japán társadalom. Tokió: Charles E. Tutle.

Potter, J. (1978) A börtönben a nők különbözőek. Correct Mag 4: 14–24.

Reischauer, E. O. (1988). A mai japán ember: változás és folyamatosság. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Research and Training Institute (1988) Bűncselekmények fehér papírjainak összegzése, 1987. Tokió: Igazságügyi Minisztérium.

Sato, K. S. (1981). A nők emancipációja és a bűncselekmények Japánban. A női bűncselekmények gyakorisága a jelenkori világban, szerk. F. Adler. New York: New York University Press.

Shikita, M. (1972). Rehabilitációs programok Japán felnőtt férfi börtöneiben. Int'l R Crim Pol. No. 30: 11–19.

Simmel, G. (1908). Soziology. Leipzig: Duncker und Humboldt.

Suzuki, Y. (1979). A büntetés-végrehajtás Japánban. Az „International corrections"-ban, szerkesztette: R. J. Wicks és H. H. A. Cooper. Lexington, MA: Lexington Books.

USA Igazságügyi Minisztériuma, Igazságügyi Statisztikai Intézet (1989) A büntető igazságszolgáltatási statisztika forráskönyve – 1988. Washington, D. C.: U. S. Department of Justice.

Visher, C. A. (1983) A nemek, a rendőri letartóztatási döntések és a lovagiasság jelzései. Crim 21: 5–28.

Wagatsuma, H. és **Rosett, A.** (1986). A bocsánatkérés jelentősége: A törvény és a kultúra Japánban és az Egyesült Államokban. Law és Soc R. 20: 461–98.

Wilbanks, W. (1986) A női bűnösöket enyhébben kezeli-e a büntetőbírósági rendszer? Justice Quarterly 3: 517–29.

Yanagimoto, M. (1970) A japán börtönrendszer néhány jellemzője. Brit J Crim 10: 209–24.